

NEVEN ŠEGVIĆ

O RAZVITKU MODERNE ARHITEKTURE U HRVATSKOJ

Zapisala: SANJA FILEP

Da bi se definirala i povijesno zaokružila moderna arhitektura u Hrvatskoj, važno je razmotriti neke povijesne činjenice. Jedna je od njih i da to razdoblje arhitekture počinje u trenutku kada se stvara nova zasebna društvena zajednica 1918. godine. U njoj se pokušava razviti cjelovit program, u kojemu je prva i osnovna zamisao bila da se ta zajednica - federalizira. Međutim, događaji su krenuli drugim tokom sve do 1941. godine, kada je vanjska sila srušila taj sistem. Unutar društva oslobodile su se zatim autonomne snage koje su opet s novim programom, "avnojiskim", pokušale na svojevrsan način ostvariti ideju federacije. Jedan od prvih zasebnih federalnih sustava javlja se u Hrvatskoj. U toku drugoga svjetskog rata postoji već taj kulturni prosede, razumljivo i arhitektonski, što je posebno zanimljivo. Još u vrijeme borbe (1941.-1945.) držani su referati na temu moderne arhitekture. Razgovaralo se i raspravljalo o Le Corbusieru, CIAM-u, ruskoj avangardi... To očito govori kako je već između dva rata postojala čvrsta problemska jezgra, u kojoj se učvršćivala ideja arhitektonskog moderniteta – uglavnom zahvaljujući autorima, ali – u našem slučaju – i jednoj školi. Tu sam školu imao sreću proći osobno, a vodio ju je Drago Ibler, profesor na Umjetničkoj akademiji. Ibler je svoje školovanje završio u Njemačkoj, bio je Poelzigov đak. Prenio je svoje iskustvo specijalke, škole koja uključuje viši stupanj obrazovanja, uz pretpostavku da je stručni dio obrazovanja završen, da ga kandidat poznaje a da razvija umjetničke osobine, talent. Međutim, još neke stvari treba svakako spomenuti da bi se mogao pratiti razvojni tok naše arhitekture. Naša tradicionalna arhitektura vrlo je urbano interesantna zbog toga što Hrvatska u sebi nosi mnoštvo gradskih cjelina. To je prostor koji se neprekidno dopunjavao različitim civilizacijama, različitim kulturama, koje su, razumljivo, ostavljale svoje tragove. U tom našem prostoru imamo slojeve od Ilirikuma do grčke kolonizacije, rimske arhitekture... Slijedi starokršćanska, pa ranoromanička ili, kako se kod nas naziva, starohrvatska umjetnost, gotička... do raznih eklekticizama. Ono što je posebno u gradu Zagrebu ostavilo svoj pečat to su klasicizmi, historicizmi, uz djelovanje stranih majstora, pretežno iz Beča i Njemačke. Većinu objekata Zagreba, simboličkog i urbano većeg društvenog značenja gradili su stranci: od Schmidta – Jugoslavenska akademija, do Bolléa i osnovne zamisli katedrale sv. Stjepana... A još njihov prethodnik Felbinger unosi aromu bidermajera, i to

izuzetno kvalitetnog bidermajera. Jednom riječju, stvara se europski kontekst, koji će nakon industrijske revolucije razultirati pojavom moderne arhitekture, kao pokreta prihvaćanja industrijske proizvodnje.

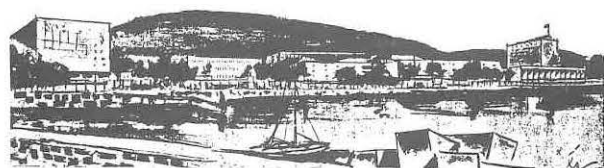
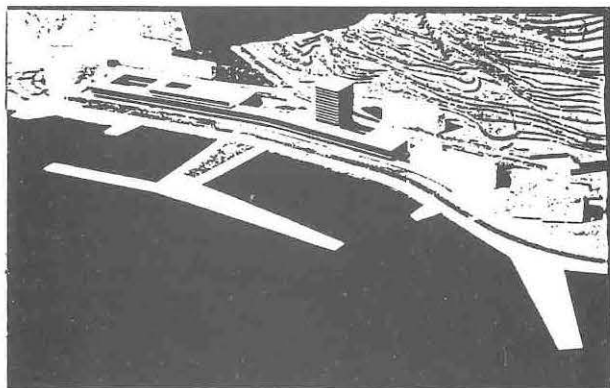
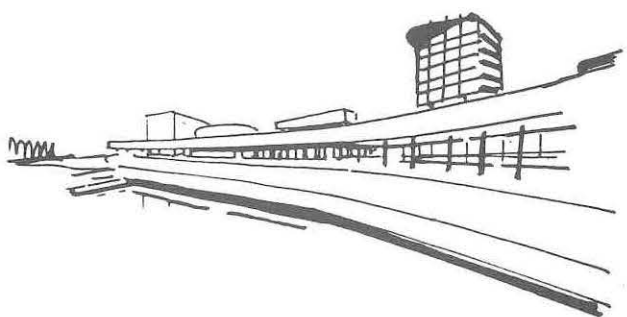
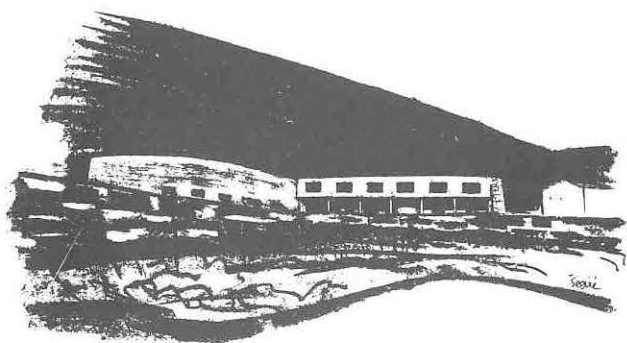
To je vrlo interesantan i tada kurentan pokret u svijetu: od Amerike do Engleske, Francuske, Njemačke i Italije, s različitim "španungima", različitim unutarnjim sustavima, koji se negdje stihijski, negdje programski pokušavaju artistički izraziti.

Kako su ti pokreti bili legitimni, negdje su bili više a negdje manje preferirani, a ponegdje i jače izraženi. To su zapravo bili dijelovi šireg programa razvoja društva, primjerice u Njemačkoj, gdje se osniva Bauhaus, službena škola koja će preuzeti programatski zadatak razvoja demokratske Njemačke. Čehoslovačka ima također takav program, vrlo intenzivan program jedne racionalne arhitekture. I Italija... Amerika je poseban slučaj.

Hrvatska, Zagreb – s Viktorom Kovačićem koji je bio Wagnerov đak, a školu je polazio zajedno s Plečnikom - prihvaćaju te ideje koje fluktuiraju Europom. Kovačić i Plečnik bili su istaknute ličnosti, a treći je u trolistu skulptor Ivan Meštrović. Zajedništvo nije samo rezultat njihova školovanja, to su godine u kojima se sagledava autonomni razvitak, prihvaćanje spomenutih ideja.

Tada već djeluje Loos, Wright je na sceni, Nizozemci, na svoj način ruski konstruktivisti... Dakle, već se javljaju razne reakcije na historizme i klasicizme, scene su već otvorene, pokrenuti su dijaloški procesi u čitavom svijetu. I kod nas počinju najprije razmišljati pa zatim i prihvaćati napredni pravac. Razumljivo, u onom prostoru koji je za njih bio od primarnog interesa.

Htio sam naglasiti da je dvadesetih godina, 1924/25., kad se stvara ta škola za arhitekturu na Umjetničkoj akademiji, već postojao kontekst, Kovačić je već bio izveo ono što je imao izvesti, pojavile su se nove ideje; postoji Društvo arhitekata, Tehnički fakultet, pokrenut je proces razvoja koji po nekoj logici stvari može dovesti do temeljitijih programatskih preradbi, nekih predviđanja... što ih je primjerice Bau-

N. ŠEGVIĆ: Skice za komplekse na zapadnoj obali, Split, 1951.

haus sigurno kvalitetno dijagnosticirao i u skladu s tim sebi zacrtao određene ciljeve.

Meštrović se još u prvim razgovorima s Plečnikom dogovarao da se stvori jedna šira, veća i jača jugoslavenska škola, u kojoj su oni smatrali da je za budući razvoj primarna tehnička misao, ali da se uz nju razvija ona misao koju nazivamo artističkom. Prema tome, jednu školu, odgoj, moraju voditi razni kadrovi; kipari, slikari... Njihova bi vizualna i plastična iskustva omogućila da se oblikuje profil stvaralaca koji više neće raditi na klasičan način, historicistički, već će ući u dublju, analitičku sferu, kakva je već bila razvijena na Tehničkom fakultetu zahvaljujući Ehrlichu, Schönu. Počela se tražiti čvršća sinteza. Razumljivo, ako se želi doći do čvršće sinteze, treba razviti sastojke, i taj je omjer bio dosta dobro pogođen.

Ibler je imao specifikum da prima ljude koji su završili srednjotehničku školu, odnosno graditeljsku školu, čak i one koji su već imali izvedbe (dok nema djela, i dok se nešto ne može provjeriti, teško je razgovarati).

Njegov tip škole bio je upravo takav da se provjerava to što se radi, s tim da se sve predmetno uči u srednjoj školi, jer za njega to nije bilo interesantno. Važno mu je bilo stvaralaštvo kandidata i kritički sud svih ostalih. Edukacija se sastojala u dijalogu onoga koji nešto projektira, kreira, i ostalih pet, šest, deset - koliko ih je već bilo na godini - koji ga zbijaju, prisiljavaju na obranu, kritiku. Stvarala se dijaloška misao.

Drugo što je u toj školi interesantno bila je javnost rada. Sve što je projektirano bilo je u toku izvedbe. Studentski su se projekti objavljivali. Zahvaljujući tome, mi već tih godina imamo publikaciju Stjepana Planića: "Što treba znati?" - apologiju modernog u arhitekturi, s tiskanom proklamacijom CIAM-a: to je bilo određenje za međunarodni kontekst, i to ne zatvoreno, nego je privuklo i ostale, koji nisu prošli istu školu ali su po svom odgoju, školovanju bili slični, kao Weissmann, Pičman, Stržić, Hećimović... i niz drugih. Oni ideološki shvaćaju arhitekturu kao novum koji u biti zadovoljava nekoliko tadašnjih principa razvitka, koji zadovoljava određen stupanj proizvodnih snaga, određeni socijalitet. Novum u smislu mogućnosti stvaranja urbaniteta nešto drukčijeg tipa od nekoga zatvorenog medijevalnoga grada ili povećanoga medijevalnog sela, što se sada na svoj način otvara i gdje su napokon i kritički sudovi drukčiji.

Grupacije koje su nastajale - jedna od njih je i "Zemlja" - i slikarske, i kiparske, i ideološke, uključivale su i arhitekturu kao sredstvo stvaranja boljeg života, poboljšavanja uvjeta u suočavanju sa životnom stvarnošću. Već prve studije, apeli dvadesetih godina, bili su neka

vrsta prevencije, i danas bi to bili ekološki apeli. Jačalo je značenje higijene u svijetu uopće, jačaju zahtjevi za insolacijom, za provjetravanjem i zagrijavanjem prostorija, otvaranjem - dakle, stvaranjem nekih vizura. Isto tako tu su zahtjevi za uvođenje ekonomije sve do racionalizacije. Pod tim se mislilo na industrijsku proizvodnju građevinskih elemenata, koji će olakšati izvedbu i koji će od klasičnog načina zidanja dovesti do poluindustrijskog, čak industrijskog načina. Tako će se ubrzati proces zidanja od zamisli do realizacije, što je bilo vrlo važno za to novo vrijeme. Nije sve to ostalo samo na arhitektonskom planu. Slikarstvo je npr., zahvaćalo i one sastojke življenja koje je bilo nezamislivo da zahvaća npr. u srednjem vijeku.

U cijelom tom ciklusu zbivanja takvi su se procesi vrlo dinamično događali i u Hrvatskoj. Danas imamo mnogo tragova, i mogli bismo napraviti vrlo zanimljivu izložbu.

Osnivanje Iblerove škole

Umjetničke akademije uvijek su tako strukturirane da imaju kiparski smjer, slikarski i takozvani pedagoški. Kako se primarna ideja Plečnik – Ibler, odnosno Plečnik – Meštrović, da se osnuje jugoslavenska škola arhitekture nije ostvarila, Meštrović je u svojstvu rektora zagrebačke Akademije uveo arhitektonski odsjek.

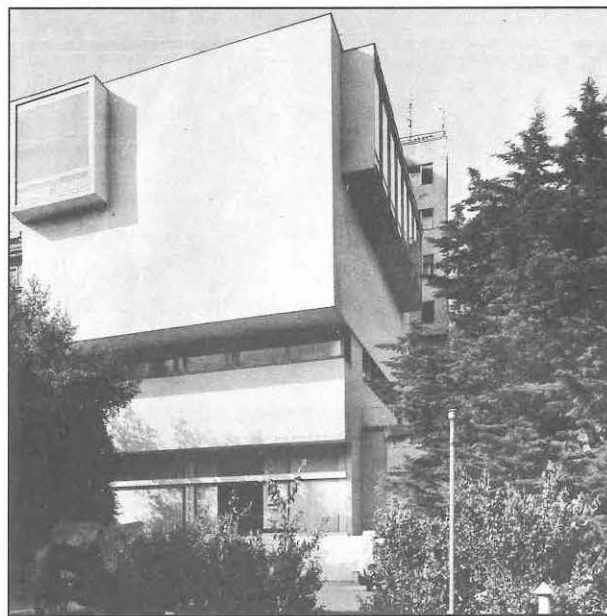
Meštrović je u sebi neprestano nosio tu ideju jer je, prošavši Wagnerovu školu i semestre arhitekture, bio poučen tom zanatu. Znao se kao arhitekt ponašati pred crtačom daskom. Uvijek je zapravo bio skulptor koji korelira s arhitekturom. Poznao je skulpturu, biće skulpture, ali je morao poznavati i biće arhitekture. Tako je i bio osposobljen da sam stvara vlastitu arhitekturu. Kada je postao rektor zagrebačke Akademije, iskoristio je svoju poziciju i osnovao školu. Toga časa pojavio se Ibler iz Njemačke, nakon što je završio Poelzigovu školu, te ga je Meštrović postavio da formira arhitektonski odsjek.

Ibler je tih godina raspisao pozive za već školovane mlade graditelje, koji su završili dobru zagrebačku srednju tehničku školu, zasnovanu na Bolléovim idejama. Od njih je formiran jak arhitektonski odsjek, iz kojega je najveći dio profesora osnovao Tehnički fakultet. Kad se danas uspoređuje nastavna materija koju su oni prošli i ona koju su prošli prvi abiturijenti Tehničkog fakulteta, vidimo da je to ista materija.

Ibler je zapravo startao sa svojim vršnjacima. Prvi njegovi đaci, ako se tako može reći, bili su Planić, Horvat, Kauzlarić... To je bio pravi unikum. I to godinu dana nakon Bauhausa. Slikarstvo i kiparstvo uzeto je kao komplementarno. Nikakva primijenjena teorija likovne umjetnosti, već autentična, prava. Tko predaje slikarima i kiparima, predaje i arhitektima. Učila se ista materija, bila to povijest, teorija, pedagogija. Postojao je velik otpor toj školi.

N. ŠEGVIĆ: Poslovno-stambena zgrada, Peristil, Split, 1961.

N. ŠEGVIĆ: Muzej narodne revolucije, Rijeka, 1975.

Što se tiče vanjskih utjecaja, to je ista ona tradicionalna linija u kulturi hrvatskoga životnog prostora koju sam prije spomenuo. Prvo, ovdje su prolazile i stvarale razne civilizacije. Ostali su tragovi polikulturnog, multikulturnog stanovništva. Drugo, Hrvati imaju sposobnost prilagođivanja. Ima ih mnogo koji stalno žive u različitim zemljama širom svijeta. To su manje istočne, a mnogo više zapadne zemlje. Veze su s njima organske i ne prekidaju se odlaskom, tako da su i fluktuacije ideja stalne. U srednjem vijeku, na primjer, Juraj Dalmatinac radi u Anconi, Laurana u Urbino... Ima dakle primjera da naš čovjek ulazi u strane kulture. Dobar su primjer naši Gradišćanski Hrvati u Austriji. Oni su elementarni dio te kulture. Asimilacija nije prinudna ni nasilna. Može se reći da je dobrovoljna. To je dokaz čovjekove slobodne volje da se priključi. Ali svakako ostaje jedna nit koja povezuje. Ta cirkulacija, što je najbitnije, omogućuje komunikaciju. Ne izolaciju.

Kovačić ima prijatelje u Beču, Ehrlich u Loosovu krugu. Poslije Neumann vodi Loosov "pogon". Razumljivo je da se tu stvara jedna čvrsta veza. Mnogo je naših arhitekata bilo kod Le Corbusiera - Weissmann, Neidhardt... Te su veze vrlo intenzivne. Veze s Bečom su trajne, neću reći dnevne, možda bi bilo malo pretjerano. Ali naši ljudi kontaktiraju, i zbog toga je to protjecanje, prelaženje ideja kontinuirano.

Međutim, ima nešto trajno u našem prostoru: to kako su se svi ti slojevi i utjecaji preslagivali, superponirali jedan na drugi. Postoji niz primjera. Jedan je od divnih primjera Zvonimirova bazilika u Saloni, tlocrtno ukomponirana u mnogo veći tlocrt starokršćanske bazilike. Dakle, imamo arheologiju kao osnovnu podlogu, ona djeluje kao konfiguratívni element. Moja teorija o tome da se neprekidno ide nekom redukcionizmu, smanjivanju mjerila, može se lijepo pratiti od antičkog mjerila... do svih mjerila romanike, gotike, renesanse... ali je ono neprekidno u upotrebi. Za mene je to vrlo važno kada procjenjujemo jedan sastojak arhitekture. To je onaj sastojak koji se zove znanje o arhitekturi.

Tu redukciju, tu reciklažu, moderna metodski ostvaruje između dva rata, primjenom materijala, tehnologije, mogućnost izvedbe, koja kod nas nije nimalo zaostajala za Europom. Zagreb je imao obrtničku obradu koja je bila stopostotno europska (Wagnerovu crkvu Steinhof pretežno su zidali Slovenci i Hrvati).

Mi smo vjekovna superponiranja iskoristili kao moć razrade jezika. Drukčije i ne bi smjelo biti. Situacija je bolja što je više utjecaja. Doslovno bi prevođenje značilo da sam uzeo engleski tekst i rječnik pa riječ po riječ izvlačio, što ne garantira Shakespearea. Engleski tekst treba dokraja moći svladati jezično, engleskim leksikom, i zatim preraditi na drugi leksik. Onda je to pravo prevođenje. Preduvjet je uvijek najprije poznavanje, perfektno, svoga jezika i jezika na koji se prevodi

ili s kojega se prevodi. Isto je i s arhitekturom. Najprije poznavanje vlastitog razvitka da bi se mogla uključiti jedna vanjska misao, ideja.

Mimikrija u arhitekturi ne garantira trajnost. Ona može fascinirati, ali ne trajno. Znamo što znači jedno djelo Bramantea, Michelangela ili Le Corbusiera, i što znači njihova fascinacija. Tu ćemo se rijetko prevartiti. I Stirling čak, ili Hollein. Hollein je mali izvor. On fascinira jer je napravljen kako treba. Nema mimikrije. On je točno pogodio tren, vrijeme. Isto i mali Loosov dućan "Knize". Nije presudna dimenzija, nego povučeni svi sastojci vremena, prostora, načina, kultura, socijalnih i ostalih elemenata. Napokon, da netko to posjećuje i ima razloga to gledati. Da to sve nije arheologija. Drugi je princip, ne usko utilitarni, da to onda može postati ideja fascinacije. I što je fascinacija duža, djelo se više dokazuje. Svako se umjetničko djelo mora konstantno moći dokazivati. Vanjskog se utjecaja nikada ne bi trebalo plašiti, ali se on ne bi smio doslovce prenositi, jer je to apsurd.

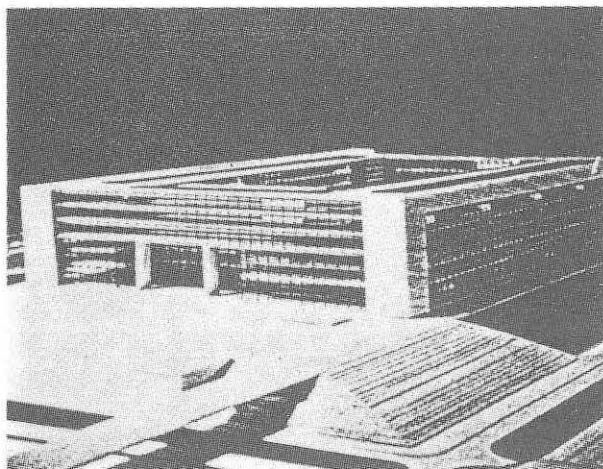
Genius loci

Pojam je u upotrebi još od Kovačića, koji je o njemu govorio. Moderna arhitektura bila je sa svim svojim elementima prihvatljiva, nije bila komplicirana. Bila je analitička i uvijek racionalna, a to znači; brza izgradnja objekata, bez apriorne estetike, što stvara jednu novu estetiku – estetiku redukcije, dobre proporcije, kompozicijskih elemenata, plastičnih obrada površine, njegovanja i obrade materijala. Neminovna je bila promjena estetike – shvaćanje čovjeka, um, kultura... Zakoni sklada, ritma... ostaju vječni.

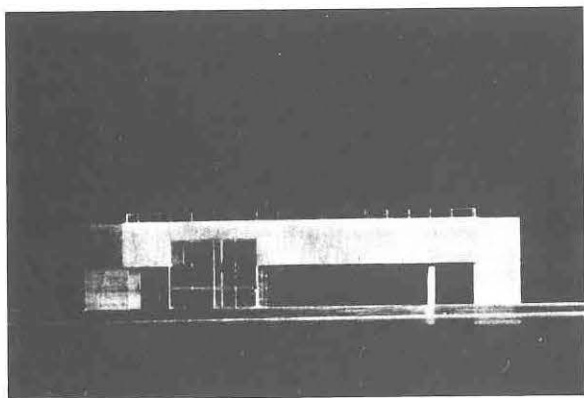
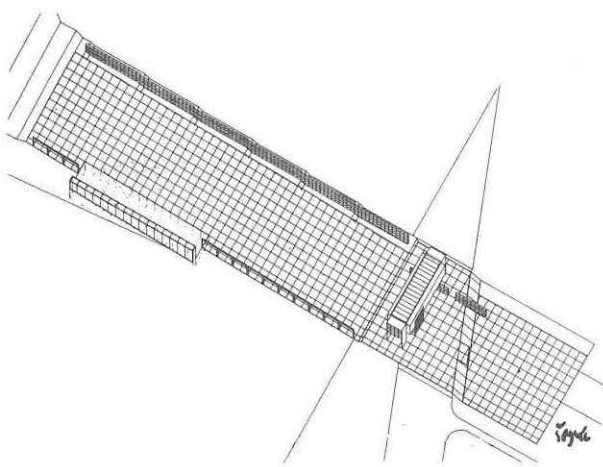
Zagrebačka škola

Nikada autoritativna, već mnogo šira – stvara model pedagogije. Međutim, kritika nije čvrsta, nema koegzistencije ozbiljne kritike. Priлично je lepršava i subjektivna. Nije problemska, i to joj je veliki nedostatak. Vani su kritike mnogo bitnije. Manji su obziri, oštrij kritički sudovi, jer arhitektura je ipak društvena djelatnost. Nije moja i tvoja.

ožujak, 1991.

N. ŠEGVIĆ:
Fakultet građevinskih znanosti
Zagreb, 1979.

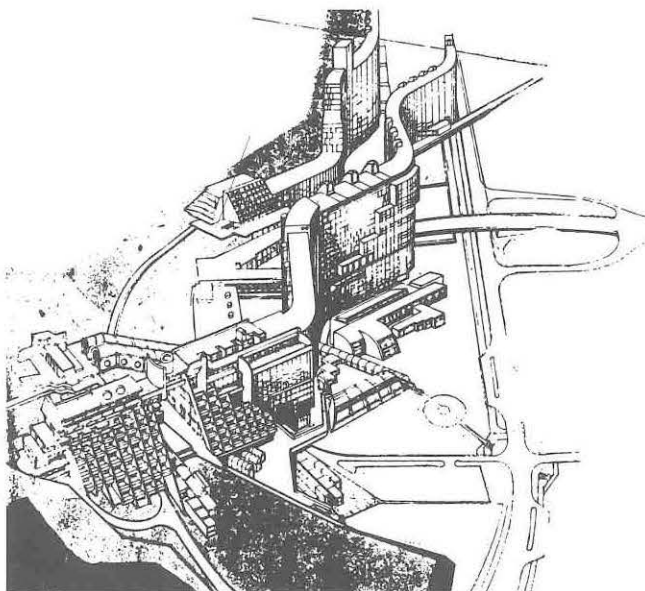

N. ŠEGVIĆ:
Memorijalni kompleks
Dotrščina, Zagreb, 1980.

Summary

"Architect Neven Šegvić (1917-1992) about the Development of Modern Croatian Architecture" (interviewed by Sanja Filep)

Modern architecture has mostly established itself through the authors, and in our particular case through only one school. The school I had the luck to follow, led at the time by architect Drago Ibler, a student of Poelzig, professor at the Arts Academy since twenties. Important was the creativity of the candidates themselves and the critical judgment of all the others. Modern architecture was, together with all its elements quite acceptable. It was not complicated. It was analytic and always rational – meaning a quick erection of buildings, it did not have an a priori aesthetics but it was an aesthetics of reduction, of good proportions, compositional elements, plastic treatment of surfaces, a care for materials. Inevitable was the change of aesthetics – understanding of Man, Mind, Culture – laws of harmony, rhythm – these remain eternal. About Zagreb School architect Neven Šegvić says: "Never authoritative, it creates its model of pedagogy. There is no essayist of any serious critic. It is indeed fluttering and subjective. It is more of an apologetic type, not problematic and that is essayist biggest insufficiency."

N. ŠEGVIĆ, E. ŠPIRIĆ, I. JURAS, B. URŠIĆ:
Stambeno naselje
Sarajevo, 1975.